

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 90 1969

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ.

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 c, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1970

koncentrerar sig till Stendhal och Balzac, som båda får en omsorgsfull behandling. En talande karakteristik av *Le Rouge et le Noir* ger Raimond med omdömet »réalisme agressif» (s. 34). Likaså är avsnittet om Balzac, inte minst sidorna om »Balzac et l'Art du Roman» (s. 60-67), instruktivt och välavvägt.

Ett kapitel om realismens kulmen har Flaubert och Zola i centrum, men slutar med Jules Vallès, vars Jacques Vingtras-trilogi Zola betecknade som »un livre vrai, un livre fait de documents humains les plus exacts et les plus poignants» — ett respektfullt omdöme av naturalismens stormästare.

De fjärde och femte kapitlen koncentreras på nittonhundratalsromanen. Proust får ett innehållsrikt och generöst avsnitt (s. 148-163), som följs av en summering av »Les nouvelles techniques romanesques» (s. 163-174), som byggs upp kring Gide. Existentialismens roman får en bra och klagörande introduktion, men behandlas i övrigt förvånansvärt kortfattat, något som också gäller »le nouveau roman».

Antologin av representativa teoretiker och kritiker utgör i dubbel bemärkelse en betydande del av Raimonds bok. Romanförfattarna är väl representerade: i utdrag presenteras bl. a. så viktiga insatser som Balzacs företal till *La Comédie humaine*, Zolas företal till *L'Assomoir* liksom hans *Le Roman expérimental*, Maupassants förord till *Pierre et Jean*, Gides *Journal des Faux-Monmayeurs* och Mauriacs *Le Roman-cier et ses personnages*. Däremot saknar man bidrag av t. ex. Flaubert, Butor och Robbe-Grillet.

Bland kritiker och litteraturhistoriker märks t. ex. Thibaudet, Pouillon, Pré vost och Curtis. Det enda icke-franska namnet bäres av Georg Lukacs.

Bibliografien är innehållsrik och omfattar 233 nummer, men därav är bara sex av forskare utanför Frankrike. det är förutom Lukacs endast Curtius och Saintsbury som får komma med. I en handbok för universitetsstudier vore det väl inte orimligt att ge en hänvisning exempelvis till Hunts *Balzac's Comédie Humaine*, Greens *The Mind of Proust*, Turnells *The Novel in France* och *The Art of French Fiction* eller Gerda Zeltner-Neukomms nyttiga lilla bok *Das Wagnis des französischen Gegenwartroman*. Raimonds förtjänstfulla arbete har sin styrka i författarens överblick över romanens utveckling och i hans teoretiska och tekniska utläggningar och iakttagelser. Han uppehåller sig vid väsentligheter. Koncentrationen till vissa delar av stoffet balanseras dels av författarens korta översikter och summeringar, dels av den kronologiska tabellen. I jämförelse med Coulet ställer emellertid Raimond i större

utsträckning krav på förkunskaper hos sina läsare.

Bertil Romberg

Werner Welzig: *Der deutsche Roman im 20. Jahrhundert*. / Kröners Taschenausgabe Bd. 367 / Alfred Kröner Verlag. Stuttgart 1967.

Den som regelbundet sysslar med tysk litteratur kan knappast undgå att känna glädje över den mängd litteraturorienterande och litteraturanalyserande handböcker som numera kommer ut i de båda tyska statsbildningarna. Vanligen är också kvaliteten hög. Inte minst gäller det interpretationer som är avsedda för skolans eller universitetsundervisningens behov. Ett sådant sammanfattande arbete som den unge forskaren Werner Welzigs handbok *Der deutsche Roman im 20. Jahrhundert* finns det goda skäl att välkomna från svensk synpunkt. Själv skriver förf. i det inledande avsnittet om behovet av ett dylikt arbete: »Trotz einer Fülle von Einzeluntersuchungen und Interpretationen mangelt es bis heute an einer systematischen Erschliessung der modernen Epik, die von Gesichtspunkten aus, die an einzelnen Werken zu Einsichten geführt haben, die Eigenart anderer Romane zu erforschen trachtet.» — I detta sammanhang framhåller Welzig att det alltjämt återstår mycket att utforska rörande den tyska nutidsromanen. Sålunda saknas en grundlig undersökning om vilken roll dagboken och den dagboksbetonade rapporten spelar i romanen, vidare utförliga arbeten om språkformen i våra dagars epik. Detta finner Welzig så mycket mera anmärkningsvärt, som nutida romanförfattare ofta i brev, dagböcker och uppsatser kommenterar sina egna verk eller också skriver om kända diktares konstnärliga principer. I fortsättningen av sin inledning kommer Welzig in på monterromanen som han försvarar mot beskyllningen att vara en »produkt av finurlig beräkning» (jfr H. H. Jahnn om Heinrich Manns verk). Vidare kritiserar Welzig brister i den litteraturvetenskapliga terminologin. En svensk läsare måste härvidlag beklaga att Staffan Björcks pionjärarbete »Romanens formvärld» hittills inte har kommit ut på ett världsspråk och därigenom fått påverka den internationella vetenskapliga diskussionen om romanens formproblem. (Det skulle naturligtvis förutsätta att Björcks bok fick föres med en beläggsamling från världslitteraturen.) Welzig framhåller emellertid att litteraturforskningen på en punkt verkligen har lyckats med en framstöt, nämligen när det gäller att klarlägga berättarens roll

i epiken, och han hänvisar därvid till Wolfgang Kayzers internationellt kända insats.

I det följande understryker Welzig ytterligare en svårighet vid behandlingen av dagens och gårdagens tyska litteratur: »Das zeitliche Nebeneinander der verschiedenen Stile des 20. Jahrhunderts ist auch der geringen Distanz wegen heute noch nicht zu überblicken.» Men svårigheter av dylikt slag förekommer enligt min mening inom alla national-litteraturer och kan vanligen redovisas såsom litterär eftersläpning, ofta generationsmässigt betingad. Större vikt är man kanske böjd att tillmätta Welzigs påpekande om betydelsen av »de politiska censurernas» inverkan på den tyska 1900-talslitteraturens utveckling: »Über die Rolle der historischen Daten 1914, 1918, 1933 und 1945 lässt sich nichts Endgültiges sagen. Nicht einmal die Bedeutung der nationalsozialistischen Ära ist bereits zu übersehen» (s. 11). Efter detta inledande resonemang meddelar förf. (s. 12): »Da die deutsche Epik des 20. Jahrhunderts noch nicht im Nacheinander der Stile oder Generationen erfassbar scheint, gliedert die vorliegende Arbeit ihren Gegenstand nach Themenkreisen, wobei innerhalb der einzelnen Abschnitte die Betrachtung im wesentlichen den Erscheinungsdaten der Werke folgt.» Förf. medger att en disposition efter motivkretsar måste räkna med kritiska invändningar. Det kan ibland bli fråga om subjektiva värderingar, då man skall avgöra vilken genre en roman bör föras till, framhålls det vidare (s. 12). Men enligt Welzig gör den tematiska indelningen det möjligt att ställa frågan, hur det går att i konstnärlig form gestalta själsprocesser, det offentliga livets problem, institutioner och händelser. Slutligen påpekar Welzig att det knappast finns några vetenskapligt tillfredsställande kritiska utgåvor av moderna tyska romanförfattare och att varje vetenskapligt omdöme såtillvida står på osäker grund (s. 14).

Kap. I har rubriken *Das Ich und die Welt*, och det består i sin tur av tre underavdelningar: Der Entwicklungsroman (s. 15 ff.), Der Künstlerroman (s. 78 ff.) och Der Abenteuerroman (s. 98 ff.). Den klassiska utvecklingsromanen har visserligen levat vidare till våra dagar, men dess innehåll är delvis nytt. Målet för utvecklingen är nu inte längre utbildning utan i stället att finna sig själv, »Selbstfindung». En betydande del av den tyska epiken på 1900-talet fortsätter sålunda traditionerna från den klassiska utvecklingsromanen, fastän i nya former. I vårt århundrade intresserar sig romanförfattarna mer än någonsin tidigare för sjukdom, både tidssjukdom och själsjukdom (s. 19). Redan i avdelningen om utvecklingsromanen nöd-

gas läsaren — på grund av den tematiska dispositionen av verket — att göra snabba och långa språng i tiden. På s. 20 förflyttar sig förf. från Musils Törless-roman (1906) till Bölls *Haus ohne Hüter* (1954) och så till Emil Strauss' *Freund Hein* (1902). I kap. I behandlas bl. a. 1900-talets stora episka böcker, sådana som E. Kahler år 1948 betecknade som »slutböcker». Dit hör exempelvis kända verk av Hesse, Thomas Mann, Rilke, Hoffmannsthal och Werfel. Men även en litterär gestalt som Carossa får hela tre sidor på sin lott, lite oväntat kanske. Större nyhetsvärde för svensk publik har nog redogörelserna för verk av Robert Walser (*Jakob von Gunten*) s. 26 ff. och Elias Canetti (*Die Blendung*) s. 59 ff. samt inte minst Ernst Barlach s. 46 ff. Framställningen gör ett mycket pålitligt intryck, och den kompletteras av en notapparatur och omfattande litteraturhänvisningar. Även svenska forskningsbidrag redovisas, exempelvis Gunilla Bergstens avhandling om Thomas Manns Doktor Faustus (1963). (Slutligen finns ett namnregister /s. 403-406/ för hela verket.)

Kap. II har rubriken *Die Kräfte der Zeit* (s. 113 ff.) och omfattar underavdelningarna Der Grosstadtroman (s. 113 ff.), Der politische Roman (s. 121 ff.), Der Kriegerroman (s. 149 ff.), Der Epochen- und Generationsroman (s. 178 ff.), Der surreale Zeit- und Gesellschaftsroman (s. 226 ff.) och slutligen Der zeitkritische Roman (s. 240 ff.). Avsnittet om storstadsromanen är oväntat magert och bygger främst på redogörelser för kända verk av Döblin och Fallada. Men dessutom nämnes Wolfgang Koeppens *Tauben im Gras* (1951) som torde vara mindre känt i vårt land. Avsnittet om den politiska romanen är av stort intresse, särskilt analyserna av Werner Bergengruens *Der Grosstyrann und das Gericht* (1935) s. 125 ff. och Ernst Jüngers *Auf den Marmor-klippen* (1939) s. 130 ff. — Welzig är här ivrigt att betona att vissa gestalter i de nämnda verken inte utan vidare får identifieras med Tredje rikets härskare eller institutioner (t. ex. s. 133 ff.). Från vetenskaplig synpunkt kan en sådan varning nog vara befogad, men kanske bör man också — för jämviktens skull — i samma andedrag påminna om hur dessa böcker rimligen uppfattades av samtiden som dessvärre hade slående paralleller på nära håll. Läsvärda är även redogörelser för verk av Hermann Broch (s. 134 ff.), Stefan Andres (s. 141 ff.) och Alfred Andersch (s. 146 ff.). I avsnittet om krigsromanen behandlas bl. a. böcker av Renn, A. Zweig, Werfel, Jünger, Remarque och Carossa ganska utförligt, medan Pliviers *Stalingrad* avfärdas på mindre än 20 rader tillsammans med A. Kluges *Schlachtbeschreibung*. Mera in-

gående dröjer förf. vid böcker av Anna Seghers (s. 166-167), Heinrich Böll (s. 168-169), Hans Werner Richter (s. 169-172), Franz Tumlér (s. 172-174) och Alfred Döblin (s. 174 ff.).

Avsnittet om *Der Epochen- und Generationsroman* förefaller mig i sin helhet läsvärt. Här dominerar givetvis namn som Thomas Mann, R. Musil, H. Broch och J. Roth, men även H. von Doderer och A. P. Gütersloh behandlas bl. a.

Till de inslag som väger tyngst i Welzigs handbok hör onekligen redogörelsen för *den tidskritiska romanen* (s. 240 ff.). Men för egen del har jag inte kunnat bli övertygad om klokheden i Welzigs uppdelning av stoff på politisk roman och tidskritisk skildring. (Åtskilliga verk av Heinrich Mann hamnar sålunda bland tidskritikens verk och inte bland de politiska romanerna, vilket hade varit minst lika rimligt.) Om en gränsdragning nödvändigt skulle ske, så borde i varje fall de båda avsnitten ha gränsats till varandra och inte — som nu — skiljas åt av drygt hundra sidor. I underavdelningarna om tidskritiken finns det bl. a. redogörelser för verk av Böll, Gaiser, M. Walser, Grass och U. Johnson. — Förf. granskar *Die Blechtrommel* (1959) och *Hundejahre* (1963); däremot sägs inget om *Katz und Maus* (1961), kanske därför att Grass själv har kallat denna »Kurzerzählung» för »Eine Novelle». Överhuvud skulle man gärna ha velat se noveller beaktade i Welzigs handbok, även om det hade medfört kvantitativa bekymmer. (Jämför hur denna fråga har lösts praktiskt i *Reclams Romanführer* I-II. Stuttgart 1963.) Bland verk som inte finns med i avsnittet om de tidskritiska arbeten är vidare A. Kluges *Lebensläufe* och H. Kants *Die Aula* (1965), vilket måste beklagas.

Det sista kapitlet i handboken heter *Utopie, Geschichte und Glaube* (s. 279 ff.). Det har underavdelningarna *Der utopische Roman* och *Der historische, der religiös-historische und der religiöse Roman*.

Också i detta kapitel möter man en mängd fina analyser av enskilda verk. Men även här måste man ibland diskutera förf:s rubriksättning. Vad Welzig menar med »religiös», visar sig vid en granskning närmast vara »kristligt religiös».

I denna underavdelning söker man exempelvis förgäves verk av en diktare som Hermann Hesse, vilken väl vanligen uppfattas som okonfessionellt religiös, påverkad av indiskt tanke- och fromhetsliv.

Sammanfattning. Welzigs handbok måste med en viss rätt betecknas som ett pionjärarbete i sitt slag. Den tematiska dispositionen medför alltid betydande svårigheter, och Wel-

zigs sätt att tillämpa metoden är inte helt lyckligt. För de flesta läsare blir det besvärligt att i boken försöka överblicka de enskilda författarnas litterära helhetsinsatser. Det hade också varit önskvärt med utförligare inledningar om de yttre förutsättningarna för 1900-talets tyska romanlitteratur: de historiska, sociala, ekonomiska och politiska. Vidare inbjuder den tematiska dispositionen till abstraktioner. Den som läser om krigsromaner glömmar lätt bort att verkligheten bakom de litterära krigsmotiven var radikalt olika under det första och det andra världskriget.

Welzig meddelar alltför litet om allmänna förutsättningar för romanskrivningen i DDR. Ytterligare upplysningar härvidlag kan fås från två andra verk:

Marcel Reich-Ranicki: *Deutsche Literatur in West und Ost*. Prosa seit 1945, R. Piper & Co Verlag; München 1963 (1966). Zweiter Teil, s. 305-479.

Wilhelm Bortenschlager: *Deutsche Dichtung im 20. Jahrhundert*. Verlagsbuchhandlung Leitner & Co; Wels-Wunsiedel-Zürich 1966.

Jfr numera också tidskriften *Der Deutschunterricht* 1969, H. 5 med temat »Sprache und Literatur in der DDR» (E. Klett Verl., Stuttgart), Bestell-Nr. E 20476 F.

För kunniga läsare och i synnerhet för motivforskare är Welzigs handbok ett givande och tankeväckande arbete. För åtskilliga genomsnittsläsare kan det säkert vara praktiskt att jämsides bläddra i andra nyttiga handledningar, förslagsvis Krell-Fiedler, *Deutsche Literaturgeschichte* (II. Aufl.; Verlag Buchner; Bamberg 1965) och *Reclams Romanführer* I-II. Deutsche Romane (Phil. Reclam Jun.; Stuttgart 1962, resp. 1963), som båda på ett lyckligt sätt kompletterar Welzigs arbete.

Carl-Henrik Wittrock

Edvard Beyer: *Profiler og Problemer*. Aschehoug, Oslo 1966.

Edvard Beyer, Francis Bulls efterträdare i Oslo, har som sitt magnum opus ett mäktigt tvåbandsverk om Hans E. Kinck; det granskades av Sven Linnér i Samlaren 1966. Linnér konstaterade bl. a. att Beyer i princip syntes »syfta till metodisk allsidighet». Om »problemer och metoder i litteraturforskningen» handlar den avslutande uppsatsen i den nu föreliggande essäsamlingen, och vad den rekommenderar är närmast just »a wise eclecticism». Den ger på ett